

НА РУІНАХ РЭВАЛЮЦЫІ: ДЫСКУСІЯ ПРА НАВУКОВЫ КАМУНІЗМ

Даклад Андрэя Ягорава і дыскусія ў межах метадалагічнага семінара
«Вытворчасць палітычнае веды» пры кафедры паліталогіі БДУ
(2004 год)

Асноўныя ўдзельнікі:

Андрэй Ягораў (даклад),
Ніна Антановіч, Вячаслаў Бабровіч,
Наталля Васілевіч, Андрэй Казакевіч,
Юрый Чавусаў, Таццяна Чуліцкая

*Метадалагічны семінар «Вытворчасць палітычнае веды»
пры кафедры паліталогіі БДУ быў заснаваны ў 2004 г.
на ініцыятыве аспірантаў кафедры, а таксама
даследчыкаў «малодшае генерацыі».*

Андрэй Казакевіч. На мінулым паседжанні мы разгледзелі пытанне інстытуцыялізацыі палітычнай навукі і тое, якім чынам яна «прадукуе навуковую веду». Адною з важных высноваў было тое, што «палітычная навука», у сучасным разуменні гэтага слова, з'яўляецца толькі адной са шматлікіх інстытуцыяў, якія прадукуюць / прадукавалі легітымную палітычную веду. Развіццё цывілізацыі ведае дастатковую колькасць альтэрнатыўных структураў: ад «гісторыі» як выкладання палітычных «падзеяў» да «тэалогіі» і «палітычнае філасофіі», etc.

Кожны тып грамадства стварае свае інстытуцыі гэтакага прадукавання, вытворчасці палітычнае веды, і для гэтага выкарыстоўваюцца дастаткова розныя дысцыпліны. У старажытнасці гэта, перш за ўсё, кадыфікаваная гісторыя. Напрыклад, для Кітая асноўнай крыніцаю палітычнай рэфлексіі выступаў сістэматызаваны канфуцыянскі канон і, перш за ўсё, гістарычныя хронікі кшталту вядомае «Чунь-цю», якую, у адпаведнасці з традыцыяй, рэдагаваў сам Канфуцый. Хронікі ўтрымлівалі практычнае апісанне таго, чым ёсць

кітайская цывілізацыя, змест і сутнасць палітычнага ўладкавання, правілы і прэцэдэнты палітычных паводзінаў. Для антычнай Грэцыі палітычная веда канцэнтравалася ў тым, што можна назваць «палітычная філасофія», куды мы можам аднесці працы Платона ды Арыстоцеля. Для Рыма выключнае значэнне мела гістарыяграфія рымскае рэспублікі, якая ўтрымлівала, акрамя іншага, уяўленні пра эталон палітычнага ладу і прыроду палітычнага жыцця.

Кожная буйная сацыяльная сістэма, цывілізацыя, ці, калі ўжываць ранейшую тэрміналогію, «гістарычная фармацыя», відавочна ўтвараюць уласныя тыпы палітычнай веды, якія, натуральна, могуць быць вельмі непадобныя на тое, што прапануе сёння сучасная палітычная навука.

Інстытуцыялізацыя палітычных даследаванняў у форме «палітычнае навукі» ці «паліталогіі» адбываецца ў Еўропе пасля Другой сусветнай вайны. Да гэтага палітычная тэорыя існавала ў іншых дысцыплінарных і функцыянальных рамках — «палітычная філасофія», сацыялогія (сацыялогія палітыкі), геапалітыка, нарэшце ідэалогія —

канцэптуалізацыя палітычнае рэальнасці рознымі палітычнымі групамі і стварэнне сінтэтычнага варыянту палітычнае тэорыі ды практыкі, etc. Пасля Другой сусветнай вайны свет змяніўся, і новая рэальнасць патрабавала новага ўніфікаванага афармлення палітычных даследаванняў — такім чынам паўстае палітычная навука ў той форме, якую мы зараз адносна добра ведаем.

Але ў той час свет яшчэ не быў такім гамагенным, не быў аднародным. Планета выразна падзялялася на тры часткі, на «тры светы», кожны з якіх меў уласную палітычную эпистэмологію. «Першы свет» — Захад, Заходняя Еўропа, ЗША. «Другі свет» — сацыялістычны блок, лагер, ці тое, што мы можам назваць «савецкай цывілізацыяй». І нарэшце, «трэці свет» — *the rest*, астатнія, пераважна неразвітыя, краіны.

Палітычная навука была практычна інстытуцыялізавана толькі ў першым свеце. Што тычыцца савецкае «цывілізацыі», то тут інстытуцыйнае афармленне вытворчасці палітычнае веды мела зусім іншы характар. Такое прадукванне адбывалася ў межах вельмі спецыфічных тэарэтычных практыкаў «ідэалогіі марксізму-ленінізму». Нагадаем, што савецкі «марксізм-ленінізм» складаўся з трох элементаў: 1) дыялектычны і гістарычны матэрыялізм; 2) палітычная эканомія; 3) тэорыя навуковага камунізму. У гэтай схеме тэорыя навуковага камунізму выступала як нейкі аналаг палітычнае навукі, са сваімі відавочнымі адрозненнямі і некаторымі (перш за ўсё функцыянальнымі) падабенствамі. Навуковы камунізм таксама меў не толькі сваю тэорыю сацыялізму (савецкага грамадства), але і сваё бачанне капіталізму (тэорыю Захаду) і сваю тэорыю сацыялізму для краінаў «трэцяга свету» («тэорыя сучаснага рэвалюцыйнага працэсу», «тэорыя нацыянальна-вызваленчых рэвалюцыяў»). Параўнайце «саветалогію» і розныя тэорыі мадэрнізацыі ў заходняй палітычнай навукі — іх функцыі практычна тоесныя. Таму аналіз «навуковага камунізму» шмат у чым дапамагае зразумець сутнасць і ўласцівасці палітычнае навукі (вызначыць, чаму мы яе называем «навукай») і зрабіць яе «палітычны аналіз». Акрамя гэтага, мы павінны памятаць, што спадчына «навуковага камунізму» зрабіла значны ўплыў на палітычную навуку ў Беларусі, доўгі час яна развівалася менавіта ў гэтым кантэксце, што тлумачыць яе эвалюцыю ў апошнія дзесяцігоддзе.

Разгляд феномена «навуковага камунізму» з'яўляецца тэмай нашага семінара сёння. Чым ён быў? Якім чынам «навуковы камунізм» інтэрпрэтаваў свет? Як ён паўплываў на беларускую палітычную навуку? Паспрабуем пазначыць адказы на гэтыя пытанні.

I.

Андрэй Ягораў. Разгледзім навуковы камунізм (далей па тэксце — НК) як інтэграваную частку блока «марксізм-ленінізм», паколькі тэарэтычная і прыкладная часткі НК заўсёды развіваліся з апорай на ўвесь корпус марксізму-ленінізму.

Марксізм-ленінізм быў, можна сказаць, мета-тэорыяй, што апісвала як «увесь свет» цалкам, так і асобныя праблемы практычнага палітычнага і сацыяльнага жыцця. Характэрнаю рысаю марксізму-ленінізму была, збольшага дэклараваная, прывязанасць да навукі і апеляцыя да навуковасці. Што разумелася пад навукаю, навуковасцю? Фармальна навуковасць — адпаведнасць канцэптаў марксізму-ленінізму рэчаіснасці. Але адпаведнасць рэчаіснасці ўзнікла праз апыёрнае веданне канцэптаў марксізму-ленінізму, веданне аб'ектыўных законаў сацыяльнага развіцця, якія і задавалі модус навуковасці ўсяму марксізму-ленінізму. Адначасова марксізм-ленінізм і НК былі, як пісалася ў падручніках, «светапоглядам працоўных масаў», «усіх працоўных» — такім чынам, і ідэалогіяй «працоўнага класа», і навукаю. Гэтыя тэорыі прадугледжвалі сваю сувязь з вельмі рознымі сацыяльнымі практыкамі, ад рэвалюцыйных да пабудовы сацыялізму (гэтак званае «сацыялістычнае будаўніцтва»).

Структурна марксізм-ленінізм складаўся з: 1) марксісцка-ленінскай філасофіі; 2) палітычнай эканоміі; 3) НК. Аб'ектам даследаванняў НК была камуністычная фармацыя. Калі гістарычны матэрыялізм займаўся вывучэннем фармацыяў увогуле, то НК надаваў увагу выключна фармацыі камуністычнай, яе стварэнню і развіццю. Пачаткам стварэння камуністычнае фармацыі была сацыялістычная рэвалюцыя, якая давала штуршок для развіцця сацыялізму. Сацыялізм, у адпаведнасці з марксісцкай логікай, у рэшце рэшт перацякае ў камунізм.

Як навуковая дысцыпліна НК пачаў выкладацца з 1963 года, аднак ён і да таго заўсёды прысутнічаў як частка марксізму-ленінізму. Тэорыя НК была адлюстравана ў класічных творах: «Анты-Дзюрынг» Ф. Энгельса, «Тры крыніцы, тры складовыя часткі марксізму» У. Леніна. Такім чынам, НК займаўся аналізам: 1) законаў і заканамернасцяў сацыялізму і камунізму; 2) сацыялістычнага будаўніцтва камуністычнай фармацыі; 3) партыяў, класаў (суб'ектыўны фактар гісторыі); 4) станаўлення камунізму ў асобных краінах (у нацыянальна-дзяржаўных межах) і ў свеце; 5) пытанняў асобнага чалавека і яго шчаслівага жыцця.

Ніна Антановіч. Навуковы камунізм, зыходзячы са сваіх тэарэтычных пазіцыяў, інтэрпрэта-

ваў чалавечае шчасце як працоўную дзейнасць, перш за ўсё «шчасце ў працы».

Андрэй Казакевіч. Наяўнасць тут палітычнае тэорыі відавочная. Але ці быў «навуковы камунізм» праектам, планам па пабудове камунізму?

Андрэй Ягораў. Пра гэта нельга казаць адназначна. НК склаўся з некалькіх блокаў. Калі вярнуцца да структуры гэтай канструкцыі, то яна выглядала такім чынам. Па-першае, *a priori* праўдзівая тэорыя, з якой пры жаданні можна выводзіць рэкамендацыі па будаўніцтве сацыялізму і яго пераходзе ў камунізм. Па-другое, гэта выкладанне таго, як астатнія буржуазныя краіны ў рэшце рэшт непазбежна прыйдуць да сацыялізму і камунізму. Такім чынам, гэта і тэорыя, і блок канкрэтных рэкамендацый па пабудове сацыялізму.

Але з пункту гледжання формы, «тэорыя навуковага камунізму» ёсць наборам ведаў пра аб'ектыўныя заканамернасці. Яны дзейнічаюць незалежна ад НК як навукі. НК не рэкамендуе, *як пабудаваць камунізм*, бо дзейнічаюць аб'ектыўныя законы, практычныя рэкамендацыі гэтай тэорыі хутчэй скіраваныя на ўдасканаленне і паскарэнне такіх аб'ектыўных і заканамерных працэсаў.

Андрэй Казакевіч. У чым была праблематыка НК? Чым быў навуковы камунізм з пункту гледжання зместу?

Вячаслаў Бабровіч. Калі казаць пра праблематыку, я б пазначыў яе як сферу свабоды мыслення. НК складаўся пераважна з добра арганізаваных схемаў. Але, натуральна, пэўная свабода існавала, хоць і была абмежаванаю. Праблематыка НК складалася з наступнага:

1. Вылучэнне стадыяў развіцця сацыялізму. Было шмат размоваў пра пачатак новага этапу ў развіцці сацыялізму (надыход «развітага сацыялізму»), што трэба было абгрунтаваць і даказваць. «Ці будзе камунізм праз 20 гадоў, як абяцаў Хрушчоў?».
2. У больш навуковай сферы існавалі спрэчкі, якія тычыліся розных этапаў творчасці К. Маркса. Вядомая праблема «ранні Маркс — позні Маркс». «Эканоміка-філасофскія рукапісы» — гэта ранні Маркс. Як ён стасуецца з познім Марксам? Тут адбываецца пошук адрозненняў і раскрыццё пытання: «А дзе ж аўтэнтычны Маркс?»
3. Наступная тэма — позні У. Ленін, перыяду НЭПу. Што такое НЭП з пазіцыі У. Леніна — сур'ёзная справа на працяглы час ці часова мера? Што такое палітыка вайсковага камунізму, а што такое НЭП? Што было выпадковасцю, а што — заканамернасцю.
4. Нарэшце, праблема «азіяцкага спосабу развіцця

грамадска-эканамічных фармацый, ад першабытнае супольнасці да капіталістычнага ладу. З гэтай схемы выпадае, напрыклад, Кітай, там пэўныя фармацыі адсутнічаюць. Гэта, натуральна, было прадметам для спрэчак. Ці абвяргае гэта К. Маркса? Але ж Кітай здолеў зрабіць скачок да капіталізму ў гады Мао. Вось сфера дазволенае свабоды мыслення.

Андрэй Ягораў. Што тычыцца навуковага камунізму як дысцыпліны, то ён складаўся з некалькіх, дастаткова розных, блокаў.

Археалогія і інтэрпрэтацыя класічных тэкстаў. Спробы знайсці ў іх новыя ідэі, тэорыі, канцэпцыі.

Тэарэтычны блок як перапісанне (рэінтэрпрэтацыя) класікаў у святле палітычных рашэнняў чарговага з'езда КПСС. Рашэнні з'ездаў тут выступаюць як важная рамка для інтэрпрэтацыі, у якую клалася ўсё астатняе: тэорыі, канцэпты, каноны.

Блок крытыкі буржуазных тэорыяў. Тут, збольшага, усё зразумела.

Блок, прысвечаны нацыянальнаму пытанню. Развіццё нацыяналізму і нацыянальных рухаў у краінах Захаду і трэцяга свету.

Блок сацыялістычнага будаўніцтва, які разглядаў пытанні практычнае пабудовы сацыялістычных адносінаў у эканоміцы, на прадпрыемствах, у сям'і і г. д. Гэты блок актыўна выкарыстоўваў дадзеныя сацыялагічных даследаванняў, але яны звычайна выконвалі функцыю пацвярджэння апрыйёрнае праўды тэарэтычных канструкцый навуковага камунізму.

Блок сацыялістычнага выхавання. Нормы і правілы паводзінаў асобных людзей.

Вячаслаў Бабровіч. Разглядаючы пазначаную структуру, варта ўзгадаць прадмет, які мы скароцана называлі «КІСА» (*Крытыка ідеологий советского антикоммунизма*). Была таксама тэорыя сучаснага рэвалюцыйнага працэсу. Лічылася, што свет развіваецца ў адным накірунку, а мы шукаем пацвярджэнні таму, што свет ідзе да камуністычнае фармацыі, на прыкладзе аналізу працэсаў на Захадзе, у трэцім свеце і сацыялістычным лагерах.

Ніна Антановіч. Аддзяленні філасофіі, сацыялогіі, навуковага камунізму мелі агульны блок ведаў, які шмат у чым перакрываўся. Што было спецыяльным, асаблівым менавіта для аддзялення навуковага камунізму?

Вячаслаў Бабровіч. Сітуацыя была такая, што трэба весці размову не пра перакрываванне, але пра ўключэнне. Выкладчыкі НК былі патрэбныя ўсюды, былі дзяржаўныя іспыты па НК. Але адначасова выкладчыкаў НК у чыстым (прафесійным) выглядзе не было. Даволі распаўсю-

джанай была сітуацыя, калі выкладчыкам быў былы батанік ці біёлаг. Сістэма курса і дысцыпліны НК была кампактнай, яе можна было лёгка засвоіць і затым лёгка выкласці для шырокае аўдыторыі. Што тычыцца аддзяленняў НК, то іх у чыстым выглядзе было даволі мала: Масква, Калінінград і, здаецца, Свядлоўск. Сістэма звычайна была такая: філасофскі факультэт, у яго рамках — адзел навуковага камунізму. Гэта значыць, што мінімум да II курса навучэнцы мелі агульныя прадметы, і толькі потым адбывалася спецыялізацыя. Дарэчы, менавіта на базе філасофскіх факультэтаў адкрываліся аддзелы сацыялогіі, якія пазней пераўтвараліся ў факультэты сацыялогіі.

Андрэй Ягораў. Што тычыцца сувязяў НК і сацыялогіі, то НК разглядаўся як сацыяльна-палітычная тэорыя. Ён выконваў пэўныя тэарэтычныя функцыі — вытлумачэнне сацыяльна-палітычнай рэальнасці. Абгрунтаванне і тлумачэнне вынікаў сацыяльна-палітычных даследаванняў было прывязана да трох узроўняў. НК займаў вышэйшы тэарэтычны ўзровень. За ім ішлі спецыяльныя сацыялагічныя тэорыі (сярэдні ўзровень, уласна тое, што мы разумеем пад сацыялогіяй) і затым эмпірычныя даследаванні. У 80-х вялася сапраўдная палеміка пра тое, ці патрэбныя тэорыі «сярэдняга ўзроўню». Частка навукоўцаў адмаўляла неабходнасць іх існавання, бо НК, як здавалася, павінен быў забяспечваць усе патрэбныя тэарэтычныя функцыі.

Андрэй Казакевіч. Якім чынам навуковы камунізм фармаваў візію палітычнае рэальнасці? Як ён яе бачыў?

Андрэй Ягораў. Сябе навуковы камунізм бачыў як частку схемы «рэвалюцыя, сацыялізм, камунізм». Адбылася сацыялістычная рэвалюцыя — у існы момант ідзе разбудова сацыялізму, які з кожным з'ездам партыі набывае ўсё больш развітыя рысы. Сістэма непазбежна рухаецца да камунізму. Рух да камуністычнай фармацыі перарыўны, часам маюць месца пэўныя адхіленні, якія выяўляюцца праз самакрытыку партыі сваёй (палітычнай і эканамічнай) дзейнасці на папярэдніх этапах. Кштальту — раней быў «застой», а зараз новы этап — «перабудова». Такая крытыка, натуральна, вельмі моцна залежала ад класікаў: «У. Ленін пісаў пра кааперацыю, і мы ўводзім яе зараз і тым самым развіваем сацыялістычную фармацыю. Раней былі адхіленні ад ленінскай лініі, але зараз яны выпраўлены».

Андрэй Казакевіч. Ці склалася ў межах НК ўласная тэорыя кіравання, ці ўваходзіла ў яго функцыі апісанне структураў кіравання, органаў самакіравання (саветы народных дэпутатаў і г. д)?

Вячаслаў Бабровіч. Не зусім так. На самой справе тут была зусім іншая, адваротная логіка. Яна была накіравана не на тое, каб выявіць напрамак палітычных дзеянняў, а на тое, каб абгрунтаваць і апраўдваць ужо зробленае. У такой сітуацыі навукоўцам занадта небяспечна было імкнуцца наперад. Іх дзеянні маглі б не апраўдацца, і ў гэтым выпадку НК аказаўся б у вельмі сумнеўным свеце. НК не браў на сябе функцыю нешта падказаць палітыкам-практыкам. У гэты час задачы былі зусім іншыя. Калі браць практычныя функцыі паліталогіі — распрацоўка палітычных рашэнняў, распрацоўка нормаў, палітычных тэхналогіі (маніпуляванне свядомасцю), — то толькі гэтая апошняя функцыя была відавочнаю. Гэта значыць, што задача НК была перш за ўсё ў тым, каб пераканаць пэўныя колы грамадства, што тое было зроблена правільна, а вось гэта — не. Саветы апісваліся як ідэальныя органы з уласнай «місіяй», «мэтамі», але не як рэальныя органы дзяржавы. Іх апісанне адлюстроўвала выключна ідэалагічны свет; што тычыцца сапраўднага палітычнага аналізу, то ён меў амаль цалкам арыстакратычны, а не публічны характар.

Андрэй Ягораў. Функцыя ўздзеяння на свядомасць уваходзіла ў такі буйны блок НК як «сацыялістычнае выхаванне». Гэтаму была прысвечана значная колькасць працаў па НК.

Андрэй Казакевіч. Значыць, НК утрымліваў пэўны праект чалавечае асобы, асаблівы варыянт канструктывізму. Праект тычыўся не толькі сацыяльна-палітычных пераўтварэнняў, але стварэння пэўнага тыпу чалавечага мыслення. Натуральна, у ідэале — рэальнасць была зусім іншаю. Але НК практычна не цікавіўся рэальнасцю, ён канструяваў і абжываў аўтаномную, нават герметычную ідэалагічную рэальнасць.

Андрэй Ягораў. Так, калі працягнуць размову пра праект, то ён тычыўся пераважна выхавання «сацыялістычнае асобы». Але праект сацыяльна-эканамічнага будаўніцтва, калі пакінуць у баку абстрактныя тэарэтычныя схемы, адсутнічаў. НК функцыянаваў як «дыскурс абгрунтавання», праз які можна было давесці масам «правільнасць» палітычных рашэнняў. НК не меў уласнага праекта, яго даследчая і «аналітычная» рамка была зададзена звонку, палітычнымі рашэннямі, якія часта мелі эфемерны характар і былі хутказменлівымі.

Вячаслаў Бабровіч. Дарэчы, гэта цалкам лагічна. Сама мэта — пабудова камунізму — магла быць дасягнутая толькі пры ўмове выхавання новага чалавека. «Усе адказы ўжо знойдзены класікамі, трэба толькі ўсё правільна зразумець» — з гэтай перспектывы даваць нейкія рэка-

мендацыі, знаходзіць нешта новае — усё гэта практычна пазбаўлена сэнсу. Галоўнае, што трэба зрабіць, — выхаваць новага чалавека. Без гэтага новае грамадства не можа існаваць. Гэта адна з прычынаў таго, чаму такі другасны аспект як «сацыялістычнае выхаванне» становіцца для камуністычнае тэорыі і практыкі вельмі важным. На маю думку, галоўная роля навуковага камунізму, прынамсі як навуковае дысцыпліны, была выхаваўчая. «Як правільна падаць марксісцка-ленінскую тэорыю, каб правільна фармаваць людзей?» На праўдзівых ідэалах, на перакананні, што грамадства развіваецца ў правільным накірунку, які павінен стаць дамінантным.

Андрэй Ягораў. Сапраўды, для корпуса НК — усё ўжо было сказанае класікамі. Як прыклад гэтага можна разглядзець «сюжэтныя лініі», скажам: Гегель — неагегельянцы, Маркс — Ленін і Бернштэйн і г. д. Як вядома, уся марксісцка-ленінская філасофія грунтавалася на трох кананічных асобах: К. Маркс, Ф. Энгельс, У. Ленін. Іншых падставовых тэкстаў для інтэрпрэтацыяў не было. Разгортванне інтэрпрэтацыі было магчыма толькі ў прасторы другасных крыніцаў («статусных навукоўцаў», палітычных лідэраў) ці палітычных рашэнняў партыі.

Ніна Антановіч. НК як навука і навучальная дысцыпліна з самага пачатку быў створаны як тэарэтычная канструкцыя. Эмпірычнага зрэзу яна, па сутнасці, ніколі не прапаноўвала. І гэта вельмі многіх задавальняла. Можна было вельмі лёгка вывучыць і трансфармаваць схемы НК, «нарэзаць цытаты з класікаў» і г. д. Рэальны палітычны працэс у межах НК не вывучаўся. Сур'ёзныя даследаванні адбываліся пераважна ў рамках закрытых інстытуцыяў і былі напалову закрытай тэмаю. Напрыклад, сацыяльная псіхалогія мела пераважна закрыты характар. НК быў выключна тэарэтычнай (метатэарэтычнай) канструкцыяй, і гэта адпавядала яго статусу. Возьмем, напрыклад, вядомую палітычную праблему таталітарызму ды аўтарытарызму. У межах НК у лепшым выпадку прыводзіліся вядомыя гістарычныя прыклады: італьянскі фашызм, нямецкі нацыянал-сацыялізм, аўтарытарны рэжым генерала Франка, Селазара ці, калі-нікалі, Піначэта. Больш ніякіх прыкладаў, і галоўнае — ніякага сутнаснага аналізу. Дарэчы, прыкладна такая мадэль апісання-вывучэння аўтарытарных рэжымаў захавалася да гэтага часу.

II.

Андрэй Казакевіч. Добра, такім чынам, мы пазначылі структуру і асноўныя ўласцівасці навуковага камунізму як дысцыпліны ў СССР. Зараз

мы павінны перайсці да больш важнае для нас тэмы і абмеркаваць уплыў корпусу НК на палітычную навуку Беларусі. Відаць, гэты ўплыў меў вельмі розныя праявы: праблематыка беларускай паліталогіі, стыль мыслення, суадносіны тэорыі і практыкі, інстытуцыянальныя традыцыі і г. д. Магчыма, выяўленне гэтых уплываў дапаможа нам больш пэўна зразумець логіку развіцця палітычнае навукі ў Беларусі цягам апошніх 15 гадоў.

Андрэй Ягораў. Першае, што варта адзначыць: НК, а затым і паліталогія, трактаваліся выключна як «аб'ектыўныя тэорыі». Акрамя таго, гэтыя тэорыі ўспрымаліся як «дадзенасць», «праўдзівасць», «завершанасць». Падыход да сацыяльнае навукі ў савецкія часы быў дагматычны, гэта асабліва было ўласціва НК і пазней прынятае палітычнай наукаю, якая стваралася напачатку як комплекс праўдзівых ведаў пра рэчаіснасць.

Наталля Васілевіч. Для таго каб тэкст належаў да дысцыплінарнасці НК, ён павінен быў адпавядаць пэўным крытэрыям. Перш за ўсё, у ім мусіла быць цытаванне «класікі», вызначэнне адпаведнасці канону. Сам канон застаўся, можна ўзгадаць словы М. Фуко пра тое, што яго не ўспрымалі як «левага» інтэлектуала, таму што ў яго спасылках адсутнічаў К. Маркс ды Ф. Энгельс. З НК атрымалася тое самае, ён прывучыў легітымізаваць тэкст праз дагматыку, нейкую абавязковую колькасць тэкстаў.

Андрэй Казакевіч. Адыход ад дагматыкі паграбаваў пошуку новае дагматыкі. Без яе, як падавалася, дысцыпліна проста не магла быць створана. У прынцыпе, кожная навука пабудавана на гэтым. Так ці інакш, існуе адсылка да пэўнай даследча-тэарэтычнай традыцыі. Толькі ў некаторых выпадках прывязка герметычная, у іншых — не.

Наталля Васілевіч. Але ці вызначаецца навуковасць тэксту праз наяўнасць абавязковых адсылак ды зваротаў?..

Андрэй Казакевіч. Для сучаснае палітычнае навукі гэта відавочны факт. Веданне канону значыць не толькі «прывязанасць» да яго, але і паказвае агульны ўзровень кваліфікацыі аўтара, яго здольнасць арыентавацца ў сучасным тэкставым масіве.

Але гэтую праблему варта разгледзець у святле розных адносінаў да тэорыі. Тэорыя ў НК і беларускай палітычнай навукі, асабліва пачатку 90-х — не крыніца гіпотэзаў і не сродак верыфікацыі / фальсіфікацыі, але сукупнасць праўдзівых анталагізаваных пасылак. Таму і роля спасылак розная. У адных выпадках (у «нармальнай» палітычнай навукі, калі пра такую ўвогуле можна весці размову) гэта апеляцыя да тэорыі як крыніцы гіпотэзаў, што мусяць быць пацверджаныя ці абвергнутыя. У другіх (НК) — апеляцыя да

праўды / ісціны. Назавем гэта **некрытычным успрыманнем (рэцэпцыяй)** тэарэтычных схемаў і канструктаў.

Андрэй Ягораў. Раней абмежаваны корпус заходніх канцэптаў крытыкаваўся ў межах НК, пазней гэты корпус, былы аб'ект крытыкі, быў некрытычна ўспрыняты як новы канон.

Таццяна Чуліцкая. Мне падаецца, што традыцыя некрытычнасці вядзецца не ад НК, дзе ўсё ж такі «крытыка» займала значнае месца.

Андрэй Казакевіч. Так, але крытыка тычылася выключна *іншага* — уласны канон, як добра ведаем, быў зусім некрытычны. Прынамсі, НК нельга назваць, нават умоўна, «крытычнаю тэорыяй», яго мэты і структура былі зусім іншымі. У 90-х гадах беларуская палітычная навука здзейсніла пераважна некрытычную рэцэпцыю заходняга канону, які стаў успрымацца як новая дагматыка, гэта значыць, практычна не рэфлексаваўся. Калі звярнуцца да зместу канона, то ён, як падаецца, быў непаруўна звязаны з аб'ектам крытыкі ў часы НК. Напрыклад, у канон крытыкі НК не ўваходзіў П. Бурдзье, і ён не быў заўважаны новым канонам палітычнае навукі. Гэта можна назваць «адмоўнаю спадкаемнасцю канону». Натуральна, што зараз заўважная эрозія гэтых працэсаў у выніку з'яўлення новых перакладаў, камунікацыі з навукоўцамі і г. д.

Наталля Васілевіч. З іншага боку, чаму быў заўважаны М. Вебер і застаўся незаўважаны, напрыклад, М. Фуко?

Андрэй Казакевіч. Вебер цалкам упісаны ў заходнюю «буржуазную сацыялогію», ён быў больш-менш знаёмы па «крытыцы». Сацыяльная тэорыя ўвогуле моцна звязана са спадчынай Вебера. Акрамя гэтага, Вебер — гэта не «сучасная сацыяльная тэорыя», але хутчэй «гісторыя сацыяльнай тэорыі», таму не заўважаць гэты корпус тэкстаў было дастаткова складана. Акрамя таго, праблематыка Вебера цалкам зразумелая, праблематыка Фуко застаецца цьмянаю для большасці палітолагаў і да гэтага чаму. Ігнараванне пэўных аўтараў можа мець і гістарычнае тлумачэнне — галоўным аб'ектам крытыкі НК былі тэорыі, створаныя да 70-х гадоў, «крытыка» ў межах НК была з'ява дастаткова герметычнаю, ад яе зусім не патрабавалася хуткая рэакцыя на заходнія «інтэлектуальныя навінкі». Разрыў і зараз ёсць.

Юры Чавусаў. Сапраўды, нават корпус тэкстаў, якія даследуюцца палітолагамі, застаўся практычна тым жа самым, толькі раней іх вывучалі як аб'ект для крытыкі, зараз жа вывучэнне пераўтварылася ў засвойванне канону. Ну, трошкі бібліяграфія была пашыраная за кошт С. Хантынгтана ды Ф. Фукуямы.

Андрэй Казакевіч. Яшчэ больш важным уплывам традыцыі НК на беларускую паліталогію былі яе «**кадры**», якія склалі аснову беларускае палітычнае навукі, прынамсі ў першай палове 90-х. Сацыялагічны аспект інстытуцыялізацыі паліталогіі, на жаль, неадследаваны, але залежнасць відавочная. Дастаткова ўзгадаць, што кафедра паліталогіі БДУ была створана на аснове кафедры навуковага камунізму, а многія былыя выкладчыкі навуковага камунізму вельмі арганічна і легітымна сталі палітолагамі.

Ірына Суздалева. Такім чынам, для кардынальнае змены характару палітычнае навукі патрэбна была крытычная маса «новых» навукоўцаў, якія б не былі звязаныя з даследчымі традыцыямі НК.

Андрэй Казакевіч. Са спадчынай НК, магчыма, звязана адна з галоўных праблемаў палітычнае навукі ў 90-я, наступствы якой адчуваюцца і да гэтага часу. Практычна ўсе даследаванні ў рамках палітычнае навукі былі звязаныя звычайна з **аналізам нормаў і тэорыяў**. Эмпірычная палітычная рэальнасць і палітычны працэс увогуле былі надзвычай слаба даследаваныя, прычым да такой ступені, што час ад часу гэта проста здзіўляе. Трэба заўважыць, што НК таксама не займаўся даследаваннямі эмпірычнае рэальнасці, якая выступала толькі як фон ідэалагічнае / тэарэтычнае канструкцыі. Да апошняга часу мы мелі тую самую сітуацыю ў палітычнай навуцы — Беларусь не з'яўлялася папулярным аб'ектам даследаванняў. Палітолагі былі больш схільныя даследаваць партыйныя сістэмы ЗША ці палітычную тэорыю Макіявелі, што было значна больш прэстыжна. Нават просты збор інфармацыі пра палітычную сістэму Беларусі доўгі час уяўляў вялікія складанасці, а сістэматызавальных даследаванняў няма і да гэтага часу, як адсутнічаюць і кадрыфікаваныя крыніцы.

Юры Чавусаў. Так, аналіз партыйнае сістэмы, напрыклад, вельмі часта зводзіцца да аналізу праграмаў, статутаў ды законаў, гэта адчуваецца нават у спецыяльных выданнях апошняга часу. У пераважнай большасці нават тэксты ў падручніках відавочна рознага ўзроўню: грунтоўныя тэарэтычныя разважанні і аналіз замежных партыйных сістэмаў вельмі кантрастуюць з павярхоўным (збольшага, інстытуцыянальна-прававым) выкладаннем адпаведнага беларускага матэрыялу.

Андрэй Казакевіч. Але апошнім часам назіраюцца адваротныя працэсы. Зараз акадэмічная супольнасць, універсітэт прымушаюць вывучаць Беларусь, а колькасць дысертацыяў, якія звязаны з даследаваннямі іншых краінаў, паступова скарачаецца. Палітыку універсітэта можна выкласці формулаю: «Навошта нам траціць дзяржаўныя грошы на даледаванне, дзе няма нічога пра Бела-

русь?» Цікава было б прасачыць гэтую дынаміку на ўзроўні курсавых і дыпломных працаў, але тут інфармацыі пакуль няма.

Андрэй Ягораў. Вяртаючыся да праблемы ўплыву НК на беларускую палітычную навуку, трэба колькі словаў сказаць пра значэнне «сістэмнага падыходу» і ўвогуле **любоў да вялікіх завершаных тэарэтычных сістэмаў**. Любоў да дасканалых сістэмаў, відавочна, з'яўляецца значнай метадалагічнай рэцэпцыяй з навуковага камунізму і марксізму-ленінізму. Дастаткова прыгадаць устойлівую папулярнасць схемаў М. Вебера ды Т. Парсанса (сапраўднага прадстаўніка «метафізічнае» традыцыі). Але пры любові да «вялікіх схемаў» новая завершаная сістэма ведаў у беларускай паліталогіі не паўстала, ды і не магла паўстаць, улічваючы збольшага несістэмны характар сучаснае гуманістыкі ўвогуле. Такім чынам, «сістэма» была заменена яе сімуляцыяй, што вельмі добра заўважна пры аналізе мовы і кампазіцыі палітычных даследаванняў, асабліва 90-х гадоў.

Андрэй Казакевіч. Напэўна, крызіс сістэмнасці («тэорыі ўсяго»), так бы мовіць, **постсістэмны синдром** выклікаў, з аднаго боку, імкненне да калькавання знешніх схемаў, а з другога — выключна фрагментарнае і лакальнае даследаванне беларускіх палітычных працэсаў у 90-я гады. Самі гэтыя даследаванні былі выключна разрозненымі, хоць і спрабавалі сімуляваць «сістэмнасць», перш за ўсё праз тэарэтычныя ўводзіны і цытаванне расійскіх ды заходніх аўтараў. Нехта з навукоўцаў назваў 90-я згубленым дзесяцігоддзем у палітычных даследаваннях Беларусі. Не прымаючы гэта выказванне літаральна, трэба зазначыць, што яно мае сваю рацыю.

Андрэй Ягораў. У прыватнасці, мы практычна не знойдзем у 90-х палітычнага *case study*, хоць і зараз гэта не вельмі пашыраная з'ява.

Юры Чавусаў. Трэба адзначыць і тое, што навука звычайна ідзе за практыкай. Як НК быў няздольны прагназаваць палітычныя падзеі, так і сучасная палітычная навука гэтага не робіць, не кажучы ўжо пра яе выразную палітычную ангажаванасць і нават ідэалагізаванасць. Адсюль — немагчымасць яе ўжывання ў практычнай палітычнай дзейнасці, ці, прынамсі, вялікі сумнеў адносна кампетэнцыі навукоўцаў у галіне палітычнай практыкі.

Андрэй Казакевіч. Выдатна, можна сказаць так, у якасці аналітыкаў, практыкаў спецыялісты НК запатрабаванымі не былі, тое ж мы маем і ў выпадку з сучаснымі палітолагамі. Гэта значыць, акрамя іншага, што беларуская палітычная навука прыняла ў спадчыну ад НК не толькі яго метадалогію, але і **акадэмічны / палітычны статус**. У савецкі час НК выконваў прапагандысцкія функцыі і функцыі тэарэтычнага абгрунтавання і займаў маргінальныя пазіцыі ў палітычнай і, у значнай ступені, акадэмічнай прасторы. Беларуская паліталогія цалкам пераняла гэтую пазіцыю, так і не здолеўшы поўнаасцю авалодаць аналітычнай функцыяй. Дарэчы, палітыкі вельмі часта працягваюць асацыяваць палітычную навуку з нечым падобным на НК, да яе рэдка звяртаюцца, калі патрэбна аналітыка, але вельмі часта — калі справа тычыцца прапаганды. Дастаткова ўзгадаць, наколькі арганічна, з пункту гледжання ўлады, паліталогія спалучаецца з «ідэалогіяй беларускай дзяржавы».

Ірына Суздалева. Трэба адзначыць, што і сацыяльная / палітычная сістэма шмат у чым застаецца той жа самаю.

Андрэй Казакевіч. Менавіта, статус палітычнай навукі непасрэдна вызначаецца структураю палітычнага поля.

Такім чынам, будзем падсумоўваць вынікі нашае дыскусіі. Уплыў спадчыны навуковага камунізму на развіццё беларускае палітычнае навукі, перш за ўсё ў 90-я гады, відавочны. Толькі зараз можна сказаць пра яго паступовае пераадоленне. Сярод асноўных уплываў варта назваць:

- з **сацыялагічнага / інстытуцыянальнага** пункту гледжання: 1) **кадры** і, пра што мы не казалі вышэй, **традыцыі** (абароны, стаўленне да тэкстаў, субкультура); 2) **акадэмічны / палітычны статус**.
- з **метадалагічнага**: 1) некрытычная **рэцэпцыя тэарэтычных схемаў** і канструктаў; 2) пагардлівае (непрафесійнае) **стаўленне да эмпірычных даследаванняў**; 3) **схільнасць да завершаных сістэмаў і іх сімуляванне**.

Кожны з пазначаных пунктаў можна разгарнуць, і, раней ці пазней, гэта будзе зроблена. На сёння мы вымушаны закрыць наш семінар, наступная сустрэча праз два тыдні.